

JAAKKO BELT

”Kansa hallitsee amerikkalaista politiikka kuin Jumala maailmankaikkeutta. Kansa on kaiken syy ja seuraus. Kaikki on siitä lähtöisin ja kaikki sulautuu siihen.”¹ Yhdysvaltojen yhteiskunnallista todellisuutta matkoillaan ruotinnut Alexis de Tocqueville (1805–1859) piti kansanvaltaa maan kohdalonkysymyksenä sekä hyvässä että pahassa. Ranskan tuoreen tasavallan aatelissukuiselle kasvatille vasta itsestänyt kansakunta näyttäytyi demokraattisena niin teoriassa kuin käytännössä.

Tocquevillelle innoitti ja hirvitti poliittinen järjestelmä, jossa kansa valitsee sekä lain säätäjät että toimeenpanijat ja toimii valamiehistönä, jos lakia rikotaan. Edustuksellisuus ei suinkaan vähennä kansan vaikutusvaltaa: ”Vaikka hallitusmuoto on edustuksellinen, kansan mielipiteet, odotukset, pyrkimykset, edut ja jopa sen kiihkeät toiveet tulevat hallinnossa miltei esteettömästi ilmi.”² Kiihkomielisyys yhdistettynä keskitettyyn valtaan avasi aristokraatin mielestä portit ylivalle, ”enemmistön tyrannialle”. Tocquevillen Amerikassa enemmistön moraalinen ja tosiasiallinen vaikutusvalta oli ehdoton, vastustamaton ja väijäämätön. Pelkona oli, että enemmistön edut asetetaan aina periaatteessa vähemmistön etujen edelle, eikä yleistä mielipidettä voi mikään suitsia, saati pysäyttää.³

Kansanvallan kääntopuoliin Tocqueville laskee myös yläluokan heikentyneen aseman. Nykylukijaa hymyilyttäneen tuomio, että varakkaat ovat demokraattisen vallankumouksen tappiomielialassa tai olosuhteiden pakosta jättäytyneet tai suljettu julkisen vallankäytön laitamille: ”Nykyisin amerikkalaisen yhteiskunnan rikkaat luokat ovat melkein kokonaan politiikan ulkopuolella. Yhdysvalloissa rikkaus ei suinkaan tuo oikeutta valtaan, vaan se on todellinen epäsuosion syy ja valtaanpääsyn este.”⁴

*

”Yhdysvallat on harvainvalta, ei demokratia”, otsikoi BBC viime huhtikuussa. Pysäyttävä väite on pistetty poliittista vaikutusvaltaa Yhdysvalloissa empiirisesti tutkineiden professorien Martin Gilensin ja Benjamin I. Pagen nimiin. Kaksikko julkaisi laajaan tilastoaineistoon perustuvan vertailevan tutkimuksen keskivertokansalaisen, varakkaan eliitin sekä erilaisten etujärjestöjen vaikutuksesta poliittiseen päätöksentekoon. Lopputulema on karu: ”Tavallisilta kansalaisilta ei ainoastaan puutu *poikkeuksellisen* huomattava päätösvalta, vaan heillä ei ole juurikaan tai yhtään valtaa. Sitä vastoin taloudellisen eliitin vaikutus poliittisen päätöksentekoon on arvioiden mukaan huomattava, erittäin merkittävä ja muista tekijöistä riippumaton.”⁵

”Harvainvalta” ilmenee Gilensin ja Pagen tutkimusasetelmassa pikemmin taloudellisen eliitin kuin sosiaalisen, poliittisen tai kulttuurisen eliitin vaikutusvaltana.

Tutkimuksessa vertaillaan keskituloisen ja rikkaimman 10 prosentin tulorajalle osuvan suurituloisen sekä kansalaisten ja liike-elämän etujärjestöjen kantoja noin 1 800 yleisesti merkittävässä politiikan asiakysymyksessä vuosina 1981–2002. Eri ryhmien mielipiteiden ja toteutuneiden päätösten välisen korrelaation lisäksi Gilens ja Page analysoivat saman mallin sisällä myös kunkin tahon kausaalista vaikutusta harjoitettuun politiikkaan. Taloudellisen eliitin vaikutusvalta niin kansalaisten kuin eturyhmien tilastollisessa vertailussa on suhteellisesti niin merkittävä, että kansan suuren enemmistön mielipiteiden arvioitu vaikutus päätöksiin jää lähelle nolaa.

Tutkimus kyseenalaistaa monien perinteisten demokrateorioiden sopivuuden Yhdysvaltain nykytodellisuuden kuvaamiseen. Tocquevilleen asti jäljitetty enemmistöperustainen tai ”populistinen” demokradiakäsitys ei vastaa tilastoaineistoa sen paremmin kuin James Madisonin näkemys vahvoista, keskenään vapaasti kilpailevista ryhmittymistä: yhdistyksistä, eturyhmistä, yrityksistä ja puolueista, joiden välityksellä kansan tahto välittyy koko kirjossaan. Kriittiseen valoon asettuu myös Abraham Lincolnin taskumääritelmä, jonka mukaan demokradialla tarkoitetaan hallintovaltaa *of the people, by the people, for the people*. Kansaa kyllä hallitaan, mutta tuskin kaikkien hyväksi ja harvoin keskivertokansalaisen mielipiteiden ajamana – tarkoitettiin tällä sitten ideologiseen keskustaan sijoitettavaa kansalaista, mediaanituloista, teoreettista ”keskivertoäänestäjää” tai kansan ’yleistahto’. Vaikka demokratian muodolliset ehdot kuten verrattain laaja äänioikeus, säännölliset vaalit sekä sanan- ja yhdistymisvapaus pääosin täyttyvät Yhdysvalloissa, kansan suurella enemmistöllä on vain vähän itsenäistä vaikutusta harjoitetun politiikan asiasisältöihin, saati toteutettuihin päätöksiin.

Gilens ja Page tekevät myös kaksi johtopäätöstä kansanvallan suhteesta yhteiskunnalliseen muutokseen. Ensinnäkin kansan tahto kyllä vastaa melko usein toteutuneita päätöksiä, kunhan kansa sattuu haluamaan samaa kuin raharikkaat ja liike-elämän vahvat etujärjestöt. Näin syntyy kuva, että poliittinen prosessi heijastaa kansan tahtoa – mikä onkin tiettyyn määrään asti totta. Mutta etenkin verotuksen, kaupan rajoittamisen ja yritysten sääntelyn kaltaisissa aihepiireissä, joissa kansan enemmistön näkemys poikkeaa selvästi taloudellisen eliitin kannoista, kansalaisten mielipiteiden vaikutukset harjoitettuun politiikkaan ovat häviävän pieniä. Gilens ja Page äityvätkin luonnehtimaan vallitsevaa tilannetta sattumademokradiaksi, *democracy by coincidence*. Kansa saa tahtonsa läpi sattumalta, rajatuissa asiakysymyksissä ja pitkälti itsestään riippumattomista syistä.

Toiseksi: nykytilanteen *muuttaminen* on osoittautunut äärimmäisen hankalaksi. Mahdollisuudet muutosten läpivientiin ovat suhteellisesti yhtä pienet, kannatti päätöksiä sitten pieni vähemmistö tai hieman yli

puolet kansasta. Tilastojen valossa vaaditaan yli 80 prosentin samanmielinen enemmistö, ennen kuin toivottu politiikkalinjaus voittaa edes 43 prosentissa tapauksista. Osa muutosvastaisuudesta menee Yhdysvaltain poliittisen kahtiajaon, epäfunktionaalisen hallinnon ja Francis Fukuyaman luonnehtiman ”vetokratian” eli päätöksiä viivyttävän tai estävän vallankäytön piikkiin. Toisin sanoen *status quo* ja hallinnollinen hitausmomentti yhdistettynä vähäiseen poliittiseen vaikutusvaltaan tekevät kansasta kumpuavan muutoksen vaikeaksi.

Tässä mielessä ei ole yllättävää, että äänestäjiä herätellään painottamalla vaikutusmahdollisuuksien palauttamista. Barack Obama tunnetusti kampanjoi itsensä presidentiksi toivon politiikalla ja toimintavalmiutta, muutosta sekä koko kansan pystyvyyttä alleviivaavilla sloganeilla. Sosiaalisia ohjelmia, vasemmistolaisempaa vero- ja talouspolitiikkaa sekä terveydenhoidon uudistusta ajavassa retoriikassaan Obama seuraakin demokraattipresidenttien Franklin D. Rooseveltin New Dealin, John F. Kennedyn New Frontierin ja Lyndon B. Johnsonin Great Society:n raivaamaa tietä⁶. Mutta 2000-luvun plutokratiassa ison pyörän pyöryttäminen on osoittautunut hankalaksi, jos ei mahdottomaksi.

*

Demokratian historiallista kehitystä Amerikassa voi tarkastella kansanvallan ja rahavallan edestakaisena aaltoliikkeenä. Yhdensuuntaisen edistyksen tai hitaan rappeutumisen sijaan demokratian periaatteet ja tasavertaisuuden ihanteet sekä todellinen taloudellinen ja yhteiskunnallinen vaikutusvalta ovat jatkuvassa jännitteessä. Adam Garfinklen karkeassa jaottelussa plutokratian ensimmäinen aalto sai käyttövoimansa Britannian aristokraattisen yhteiskunnan perinnöstä ja maanomistajien taloudellisesti ja sosiaalisesti etuoikeutetusta asemasta. Yhdysvaltain itsenäistymisen jälkeenkin äänioikeus oli pitkään sidottu omaisuuteen tai veronmaksukykyyn, ja orjatalouteen nojattiin aina sisällissotaan asti.⁷

Toinen aalto voidaan Garfinklea seuraten paikantaa 1800-luvun loppupuolelle teollistumisen, suuryritysten, korruption, raideoligopoliin, sosiaalidarvinismilla perustellun *status quon* ja ennen kaikkea varallisuuden keskittymisen vuosikymmeniin, ”plutokraattien kulta-aikaan”. Kehitys taittui vasta ensimmäisen maailmansodan aattona kilpailulainsäädännön, keskuspankkijärjestelmän ja työministeriön perustamisen sekä ammattiyhdistysliikkeen voimistumisen seurauksena, ja varallisuuserot laskivat sen jälkeen yli puoli vuosisataa.

Nyt eletään 1980-luvun taitteessa noussutta rahavallan kolmatta aaltoa. Siinä missä Gilensin ja Pagen tutkimukset jäljittävät poliittisen vaikutusvallan tosiasiallista haltijaa, Garfinklen analyysi auttaa erittelemään plutokratian ilmenemismuotoja. Nykypäivän rahavalta toimii Garfinklen katsauksessa viiden mekanismin välityksellä: maksattamalla kansalaisilla yritysten sääntelyn kustannukset; vaikuttamalla suoraan vaalien tuloksiin; muokkaamalla verojärjestelmää rikkaita suosivaan

suuntaan; tekemällä lobbauksesta helpompaa ja samalla kasvattamalla liike-elämän eturyhmien vaikutusvaltaa yleisemminkin; ja takaamalla leijonanosan julkisen vallan tilaustöistä lobbaaville yrityksille, mikä vaikeuttaa alan kilpailua. Finanssikriisin aikakaudella ei voi myöskään ohittaa verosuunnittelua ja veronkiertoa, pankkialan sääntelyn purkamista ja huonoa sääntelyä sekä julkisella rahalla pelastettujen ylisuurten rahoituslaitosten moraalikatoa plutokratian polttoaineena.

Rahavallan poliittiset vastavoimat ovat Yhdysvalloissa saaneet monet kasvot. Garfinklen jaottelussa 1800-luvun loppupuolella nousi demokraattinen populismi: korruptiota ja suuryritysten valtaa suitsiva eliitinvastaisuus. Yhteiskuntaa hallitsi 1900–1910-luvuilla Theodore Rooseveltin ja Woodrow Wilsonin progressivismi, jossa ”yleinen hyvinvointi” korotettiin yksityisen edun ja rajatusti myös tuomarivallan edelle. New Dealin ja toisen maailmansodan jälkeistä yhteiskuntaa määrittäviä sosiaalisen reformismin lisäksi kansalaisoikeusliike. Populismien, progressivismien ja reformismin ohella on nykyään seurattava myös ruohonjuuritason yhteiskunnallista liikehdintää.

Lopulta on helppo yhtyä Garfinklen vaatimukseen yhteiskuntatieteille: rahavaltaa täytyy tutkia omana aihepiirinä. Plutokratian syyt, vaikutusmuodot, seuraukset ja niiden suitseminen, vastavoimien tunteminen sekä markkinaideologian haastaminen ovat eliittitutkimuksen polttavimmat painopisteet.

Viiiteet & Kirjallisuus

- 1 Alexis de Tocqueville, *Demokratia Amerikassa* (De la démocratie en Amérique, 1835/1840). Suom. Sami Jansson. Gaudeamus, Helsinki 2006, 103.
- 2 Sama, 100–102, 203.
- 3 Sama, 270–271, 273–285.
- 4 Sama, 208.
- 5 Martin Gilens & Benjamin I. Page, Testing Theories of American Politics: Elites, Interest Groups, and Average Citizens. *Perspectives on Politics*. Vol. 13, No. 3, 2014, 564–581.
- 6 Ohjelmista, nimistä ja symboliikasta ks. esim. Tommi Uschanov, Tämä on Amerikka. *Long Play*. LP 11, 20.12.2013.
- 7 Adam Garfinkle, Terms of Contention. Teoksessa *Plutocracy & Democracy. How Money Corrupts Our Politics and Culture*. Toim. Garfinkle. The American Interest, Washington D. C. 2012.

Oikaisu

Numerossa 4/2014 arvostellun teoksen *Kuoleman kulttuurit Suomessa* yksi kolmesta toimittajasta ei ole Outi Alanko, kuten arvioissa väitettiin, vaan Outi Hakola. Samassa numerossa ilmestyneen esseen ”Parantaja-pyöveleitä ja eroottisia häkkeitä. Marguerite Durasin *Kuolemantauti etenee*” kirjoittajan nimi oli sisäisivulle 91 laitettu väärässä muodossa Paula Poutiainen, kun oikea nimi on sisällysluettelossa mainittu Tuulikki Poutiainen. Toimitus pahoittelee virheitä.